

Хтео радник пренети потежак камен. Било би природно да га дохвати обема рукама, издигне, призме мало уза се, поподржи и грудима и пренесе куда треба. Али прсте његове десне руке оперица је немилосрдно кључава вода, они су у завоју, вири само врх средњег прста. Камен међутим мора да се премести, а радник је сам. Сви знамо те ситуације: нешто мора бити извршено, а пита се само за извршење ствари, а не и за извршиоца. Радници и кад их је повише, нађу се у таквим ситуацијама: немају довољан број сарадника, немају стручног руководиоца, ~~немају сав~~ немају сав ~~злат~~ злат у добру стању, једнога од глежних радника боли десна рука, а на левој, од рата, недостаје ~~палач~~ палач—али ствар мора да ~~буде~~ се изврши.... Покуша дакле онај горе помешати радник, који камен мора да пренесе, покуша да камен ногама тиска. Ноге, изгледа да нису довољно у вези ни са мозгом, ни са срцем: камен се превлађује тачно како не треба, удаљује се од правца. И још и обућу мушти. Рукама, рукама! говори нешто у раднику. Радник се наљути, опсује и ноге и руке. Али руке, боље од човека, опет му шапћу: рукама, рукама! Радник, кад чује такво шаптање, почесто не зна да му то и срце шапће: руке су човеку одмах до срца никле. Рукама, рукама! Радник онај тел погледа у две своје руке, погледаше и руке њега. Бучну ниско положи сасвим до камена леву шаку са дланом нагоре, преко шаке натисне латичицу да би шака постала већа, па онда ивицом увезане руке, полебаном од завоја, ~~зачити~~ ^{зачити} камен ~~у~~ леву руку, догуре га, превали, дотера положај према поднози. Руку са каменом призме тад трбушној дупљи, камен се маичице и угриви у дупљу, која је код радника ^{обично} доста празна, па се ^{радика} онда пажљиво издигне и пође. Рука под каменом подрхтава од притиска и од одговорности; прсти испод даске тегле се и круте, одмећују се у одговорности, за тренутак се одмори један или други прст, као по договору са остацима, ~~прст~~ приграби посао тачно, поштено, значајки. Па онда, камен у лежишту као да постаје несигуран. Одмах они прсти одоле, у мраку, слично житема под дрветом, стрелну, упну, затегну, и равнотежа опет завлада. Срце зна да су притиснути прсти бледи, рашири се дакле што може и одбаци им у помоћ добар талас крви. Авада, помози још мало, јер ако се ми не здружимо, здружиће се умор и притисак, и терет ће снетети, срамота ће се десити, а руке су много поносите. Тад крену нека савест и у десној руци под завојем. Слободни вршак средњег прста облети два-три пута камен као да очи има, нађе израчуна једну нарочиту тачку, и јагодином својом подупре—да ли подупре, да ли придржа, да ли охрабри, да ли понесе, тек тамо доде искочише над дланом жите, срце купну у ~~житу~~

и тако уз сарадњу и једног комедића од прста радник пренесе камен. То јест, две руке његове пренесоме камен, то јест шест прстију пренесоме камен, шест прстију се ^{ујединише} утакмичише, и терет се свачи где треба.

Друга је причица о воденичару. Пробила вода на једном месту и отиче, отиче даљу и ноћу. Не сувише нагло, али опасно. Воденичар види и не види, свакако не хаје. Кад је вода већ сасвим гласно стала да пева збогом остај, руке воденичареве се узнемирише, дохватише му главу, мућнуше њоме лево десно, завратише је да види колико у вис прске одлив воде — дако ће му то бити доста. Воденичар зна и не зна, хоће и неће. Једна рука се срдито одби од њега и стаде дохватати алатке. Она друга прискочи, зграби кучине катран, ^{у зубе} напекчи и мало потпече. Она прва убаци воденичару врећу с клиновима, а себи о један још мало слободан прст обеси маказе, и о маказе кануру канпе. Воденичар — не може да опсује, јер је рука зубе запослила, не може ногом да отфрли ствари, јер му свуд око ногу стоји још друга опрема за рад. Онако натоварен и љут крену, али се опет врати, као дењ коњ што готово оседлан за пут врће у шталу. Не треба мојој воденици Сава и Морава, радиће и са онолико воде полако, сигурно. Али воденица сустаје, шум слаби, по различеној води благују патке. Воденичар дограби мотку и помисли половину жовине. Скотови ниједни, ~~тас~~ ту сте нашли воду да пијете и трошите, воденицу да ми сактишете! Те ноћи, како заспи, усни воденичар две своје руке. Усправиле се пред њим, ништа не говоре, само су у свима зглобовима немирне, трзају се, грче, и опет истежу. У рамену, у лакту, у лну подлактице, у десет прстију, сваки са три зглоба и три полуге-дизалице, лакце у пездесет и више алатки — свуд се узнемирио рад и прети одговорност. Разумеде воденичар ~~и~~ напослетку своје руке, скочи из постеље и уз свећу се својим рукама-такмичар — кама поправи квар, излечи воденицу, сапре са себе стил од глупости и лености.

Раднице, да ли си некада снимаво своје руке? да ли некада у будном стању разговарао с њима? да ли си их некада запитао: ко су и шта су кад све занате и вештине знају, а строј свој никада не расклапају, не поправљају. у пола ноћи као и у пола дана скачу готове, без ^увазања, без замахи-вања, улећу у рад складно, без грешака, раде, ако погреша, одмах, као да у сваком зглобу има по памет, исправљају грешке. Тебе и лецу твоју хране, туђину у невољи помажу, за свако телесно и духовно ~~задовољство~~ ^{задовољство} твоје се прилажу. И хлеб месе, и из жица слатку песму маме. Конач ти устима приносе, књигу ти пред очима отварају.

Раднице, ако уморен и замишљен седнеш или легнеш и ^{завиш} ~~завиш~~

Зато је тако горко изгубити руке, преживети макар само једну руку. Милош је млад, сасвим млад инвалид партизан. Нема десну руку, и никако још не уме да потпише име левицом тако да буде читко. Писао нам је, непознат, откуцао неколико редака, и потписао се тако да смо једва прочитали име. Тражио је књигу једну, давно већ издату, коју нико није више имао, ни издавач, коме је кућа и радња страдала у рату. Негативан одговор смо младом партизану написали са много симпатија, са надом да то чувено дело једне велике књижевности мора опет бити издано. Милош је одговорио од речи до речи ово: Ваше писмо ме је много обрадовало. Иако сам добио негативан одговор што се књиге тиче, радује ме да сте си узели толико труда и ^{чи} писмо ми одговорили. Знате ли да човек не наилази баш често на људе спремне да саслушају или да се заинтересују за некога. Често помислим да сам нешто — како да се изразим — нешто као сувишан предмет међу осталим људима. То ми се особито чини када се случајно нађем међу мноштвом. Кажем случајно, ^и јер већи део свога времена проводим сам са собом. И миран сам тада, готово задовољан. Зашто је тако? — Зато је тако, драги млади пријатељу, што мноштво има по две руке, а ти само једну; зато што се још не уздеш у руку-усамљенику; зато што мислиш да је са десницом твојом отишао и позив твој у животу. Верујеш да је твоја драма нешто као драма потонулог брода: десна ~~тво~~ твоја рука, "боља" руке, како сви имамо обичај да неправедно говоримо, још се последњи пут издигла, као катарка на броду који тоне и ^{онда је} ~~она~~ је све било потопљено, угашено. Пази, Милошу! једнога дана ^{рука-усамљеника} ће те изненадити, биће

~~и~~ и лева и десна, јер је у рукама живота на претек, јер није бадава шта су руке човечје тако близу срцу и глави.

А како се умеју шакити твоје руке, раднице, ти цео не умеш боље ни лепше. Да ли си посматрао оно шаливо, па и загонетно позориште од сенки на зиду? Глуми, твоје две руке: изводе претставе твоје гипке, твоје досетљиве, твоје паметне руке. Шездесет алатки, које су јутрос можда мост градили, увече се играју машкара. За секунд се преоблаче, мењају карактер, од животиња постају људи, од људи животиње, за час један направе од мушкога женско, од женскога мушко. Сад зец са огромном ~~уш~~ ушима, скоче и бежи; сад Турчин са турбаном пуши; сад две прије иду на пијану, и једна измиче, жури, друга наредом и заостаје; сад се рву два кучета и допази батина да их смири; сад гусеница путује на својим точковима и обавриво стаје и подиже главу. Смеју се људи и деца; па се одједаред уобразице кад сенки нагло нестане и глумаца нигде нема. Гледају људи у своје своје руке и чисто не верују

Верују и знају, научнички тачно знају тајне руку и ручнога рада ~~она~~ мушкарци који израђују осетљиво ~~фине~~ ^{оне} ~~делове~~ ^{машине} и жене које израђују уметничка ремек-дела, ремек платно, ремек ћилим, ремек чипку и завесу, танку ~~као~~ као паучина, а у узорима чврсте и савршене као рез у бронзи. Руке човечје су чуда, чудотворци. Из земљине утробе чупају руду, из човечје утробе чупају болест. Месе гвођде, ~~и~~ праве кончану паучину. Межна је, и лака, рука човечија као пена, и тешка и груба као буздован, а једна и друга је радник и уметник. У мекано испуњен ваљчић ударено је ваздан клинчић, и о сваком клинчићу виси калем ~~тако~~ тако танкога конц, а у просторима међу клинчићима лебди невидљив за посматрача план, узорка, и то је све. И просто, и невероватно заплетено. Надносе се сад над то беле женске руке, помало сваточе и без игала, без кукица, без промаљача — прсти руку изводе игру улетављања, укрштања, зачворављања, сабијања, разређивања, сенчења. Погрешити се ~~тј~~ ^у не сме, сем да се све урађено уништи и изнова почне. Има грешака на слици врло великог сликара, нема грешке на неком ремек-чврставу или завеси. Жене терод ужасно напрегнуте пажње бледе су, а прсти од финоће посла издужени, истањени, зашиљени као оловке, ~~баци~~ ^{бацу} и они. Миле између оних клинчића, пипају кончиће, осећају како вих пипају кончићи, и по томе знају шта раде и како се узорци опршавају, довршују.

Раднице, поштовање твоје према твојим рукама, одговорност твоја према твојим рукама, то је твој морал. Гледај у руке ~~своје~~ ^{своје} своје, ~~напо~~ напо о раднице, као у огледало своје. Разговарај са својим рукама, исповедај се

својим рукама. Није бадава што се постиђено, брижно и ^и расплакано лице за-
 вау руке. Милостиво али поносито гледај у своје руке, свеједно што су мрке, ~~ра~~
 разглављене, ишаране траговима од засе^котина, изгоретина. Негуј своје руке, као
 што су стари народи неговали своје такмичаре и победнике. Окупај их, и благо их
 протрљај свугде где су путеви крви или стари ожиљци и чворови. Умивај их у мла
 кој води, која ће размекшати и отплавити нечистићу. ~~кара~~ Поможи их мало уљем,
 да не прска и не крвави кожа ^{ра}пева од жеге или од студи. И испружи их онда
 да се одморе, у топлом крилу, или на хладној плочи стола, и тихо у себи, или
 гласно да сви чују, реши рукама: хвала. А мало ^{после} ~~дана~~ свечан тренутак: помицуј
 рукама своје или туђе детенце, које гледа у тебе као у чудо. Спусти руке на ра^{ме}
 ме некога који страда. Не заборави да све живо чека милосту, и да су руке оне
 које и милосту носе. Да су руке сведочанства љубави, свеједно да ли се спуштају
 на теме драгога створења, или на точак крме што бродом управља.

Анђела Седовић